

Таблиця 8. Лексеми, існуючі однакового значення в Іспанії та Аргентині.

Лексема	Перевод	Територія употреблен. в Аргентині	Спосіб образовання (етимологія)	Прим.	В Іспа- нії
<i>cucaracha (f)</i>	уродлив. жінц.	+	<i>cucaracha</i> – таракан	уніч.	=
<i>vomito (m)</i>	некрасив. чел – к	+	<i>vomito</i> – рвотні маси	уніч	=
<i>ojoso, -a</i>	більшеглазый	NOArg	<i>ojo</i> – глаз, суффт.-аумент <i>-oso</i>	разг.	=
<i>bacalao</i>	худой человек	+	<i>bacalao</i> – треска	лунф.	=

Стилістически нейтральні лексеми в даному випадку не зафіксовані.

Проаналізовані в статті лексическі новшества, називаючі человека з фізическі недостатками, убеждають в тому, що «аргентинський язык» – з лінгвістическої точки зрення – являється національною різновидністю іспанського языка, специфика которого отражает самобытность аргентинської культури, отличной от своей прародительницы – культуры пиренейско-іспанської. Процес появи специфічних лексем, формование в містному варіанті іспанського языка нових значень на базі уже існуючих отражають історію розвитку країни та общества, формование матеріальної та духовної культури Аргентини.

Література

1. Виноградов В. С. Лексикология испанского языка. – М.: Высш. шк., 2003. – 244 с.
2. Степанов Г. В. Типология языковых состояний и ситуаций в странах романской речи. – М.: Наука, 1976. – 223 с.
3. Степанов Г. В. К проблеме языкового варьирования. – М.: Наука, 1979. – 327 с.
4. Былинкина М. И. Смысловые особенности испанского языка Аргентины. – М.: Наука, 1969. – 183 с.
5. Фирсова Н. М. Испанская разговорная речь. – М.: Муравей, 2002. – 230 с.
6. Фирсова Н. М. Испанский язык в испаноязычных государствах Латинской Америки. – М.: Муравей, 2002. – 610 с.
7. Фирсова Н. М. Испанско-русский словарь. Латинская Америка. – М.: Русский язык медиа, 2004. – 610 с.
8. Diccionario del español en Argentina. – Madrid.: Gredos, 2000. – 729 p.
9. Corominas Juan. Breve diccionario etimológico de la lengua castellana. –Madrid: Gredos, 2003. – 627 p.
8. Diccionario de uso de español. María Moliner. – Madrid: Gredos, 2003. – en CD – rom.
9. Althos Espindola. Diccionario del lunfardo. – Buenos Aires. Planeta, 2003. – 526 p.
10. Americanismos. Diccionario ilustrado. – Barcelona. R. Sopena, 2002. – 528 p.
11. Diccionario de español Cuba. – Madrid.: Gredos, 2003. – 607 p.

Пуганова К. Л.

ЛЕКСИЧНА ЛАКУНА ЯК ОБ'ЄКТ ЛІНГВІСТИЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Кожен новий етап в розвитку мовознавства становить собою зміну концепцій та методів лінгвістичного дослідження. Інтерес до антропоцентричних аспектів став поштовхом для активного розвитку таких лінгвістичних напрямів, як психолінгвістика, соціо- та етнолінгвістика, когнітивна лінгвістика, лінгвофілософія.

Дедалі більшу увагу дослідники приділяють проблемі мовної картини світу, яку розглядають у зв'язку із концептуальною картиною світу, що пов'язана з усім континуумом знань про світ. Таким чином, ці обидві картини світу є лише відображенням у взаємопов'язаних формах – формі пізнавальної діяльності й формі мови – об'єктивної дійсності [5, с. 39].

Весь набір мовних функцій, що дозволяє впорядковувати всю інформацію, яка надходить з навколишнього світу, дає право називати мову кодом. Слід зазначити, що ми розуміємо код не тільки як сукупність знаків, а в широкому розумінні цього поняття, тобто як систему ймовірностей, яка накладається на рівномірність первісної системи, що забезпечує тим самим можливість комунікації [8, с. 56].

Даючи назву невідомому, людина за допомогою мови вбудовує нове поняття в ту систему понять, яка вже існує в її свідомості. На це звертав увагу ще в XIX ст. В. фон Гумбольдт, який наголошував на тому, що мова не тільки відображає і виражає дух народу, але й впливає на його формування.

Проте перед тим, як пройде процес додавання ще незнайомого поняття до загальної системи знань, людині необхідно мати деякий орієнтир або передчуття, яке б дозволило їй правильно співвіднести це поняття з необхідною сферою знань. Саме таке домовне ув'язнення про явище, яке супроводжується в свідомості численними ознаками та асоціаціями називається концептом [5, с. 39] або основним осередком, згустком культури в ментальному світі людини [7, с. 43].

На сьогоднішній день поняття *концепт* широко використовується в різних галузях лінгвістичної науки. Такий інтерес можна пояснити тільки тим, що реконструкція мовної картини світу постає як одне з найважливіших та актуальних завдань сучасної лінгвістичної семантики. Це підтверджує велика кількість наукових робіт таких відомих лінгвістів, як А. Вежицька, Ю. С. Степанов, Г. Г. Слишкін, І. А. Стернін, О. С. Кубрякова, О. О. Селіванова, С. А. Жаботинська та інші.

При цьому дослідження мовної картини світу ведуться в двох напрямках. З одного боку, на підставі системного семантичного аналізу лексики певної мови відбувається реконструкція суцільної системи уявлень (концептів), які знаходять відображення в даній мові. Вже досліджено чимало соціально-політичних, інтелектуальних, емоційних, міфологічних концептів із різних сфер людської життєдіяльності. Наприклад, *правда/неправда* (М. В. Мамич), *добро/зло* (О. П. Лисицька), *природа* (І. М. Димлюк), *краса* (О. М. Цапук), *вампір* (І. Ю. Онищук) тощо.

По-друге, досліджуються характерні для даної мови концепти, які є ключовими для певної культури та одночасно відповідні лексеми, які при зіставленні двох чи більше мов або складно перекладаються, або зовсім не мають еквівалента. Це пояснюється тим, що сфера концептів у голові людини багатомірна і яскрава, у семантичному просторі кожної мови набір концептів та їх структурна організація своєрідні й неповторні, що породжує широко представлену міжмовну лексичну лакунарність [4].

Проблема лакуарності саме в когнітивному напрямі (у взаємозв'язку із концептами) на сьогоднішній день, на жаль, не так широко досліджена, як, скажімо, опис природи та структури концептів. Тому актуалізація цієї теми та спроба її розвинення надає *новизну* даній статті.

На сьогоднішній день існує багато різнопланових робіт, які торкаються поняття лакуарності. Найчастіше це певні нариси та визначення, які науковець використовує як необхідну базу для подальшого дослідження. Отже, *мета пропонованої статті* – представити якомога більш цілісний теоретичний огляд, що розкриває питання мовних лакун.

По-перше, слід зазначити, що свою реалізацію концепт знаходить у лексиці тієї чи іншої мови. При цьому слід розрізняти актуальні концепти, які регулярно вербалізуються, необхідні для мислення і для комунікації, та неактуальні концепти, що обслуговують в основному сферу мислення та рідко вербалізуються. Тому по відношенню слова до концепту вчені виокремлюють три види лакун (за З. Д. Поповою та І. А. Стерніним):

1. Лексична лакуна – відсутність слова чи усталеного словосполучення, ФО в лексико-семантичній системі мови при наявності відповідної потенційної семи в умовах існуючої в мові лексичної парадигми та при наявності концепта.

2. Семантична лакуна – відсутність слова та семи при наявності концепта. В цьому випадку немає слова, тобто в мові взагалі не представлено відповідне значення.

3. Когнітивні (концептуальні) лакун – відсутність слова та концепта, тому що відповідне явище ще не пізнане та не концептуалізоване [6, с. 46]. Далі мова піде саме про лексичні лакун, а основне завдання – спроба представити єдину класифікацію лексичних лакун, спираючись на наявне теоретичне підґрунтя.

За системною приналежністю лакуні поділяють на дві групи: *міжмовні* та *внутрішньомовні*.

Одними з перших, хто зіткнувся з проблемою *міжмовної* лакуарності, стали перекладачі, перед якими постало досить важке завдання адекватно передати в тексті-перекладі лексичні одиниці, які відсутні або мають інше (ширше чи вужче) значення у словниковому складі мови текста-оригіналу.

В свою чергу *міжмовні* лакуні можна класифікувати за різними ознаками.

1. За ступенем умотивованості. Поділяються на вмотивовані та невмотивовані.

а) Умотивовані лакун в мові пояснюються відсутністю відповідного предмета або явища в національній культурі (укр. *булава, тризуб, рушник, писанка*; рос. *матрешка, балалайка, самовар, частушки*; англ. *drugstore, penthouse*). Наведемо приклад: мислення іноземця, англійця чи німця не знайомо з українським концептом «писанка», оскільки в їх культурі не прийнято розписувати пасхальні яйця в такий спосіб, як це роблять в українській культурі. Але треба зазначити, що при знайомстві німця чи англійця з українською дійсністю в них відразу ж виникає відповідний концепт (здебільшого у вигляді уявлення), та, якщо виникає необхідність вказати на нього, найчастіше використовується або варваризм (називають «писанка» по-українськи) або описово вказується на предмет, наприклад «різнокольорове пасхальне яйце».

б) Невмотивовані лакун не можуть бути пояснені відсутністю явища чи предмета (*доба, іменинник; той, що зазнає сильної дії сил природи* тощо). Наявність цього типу лакун зовсім не означає, що у народа не має відповідного концепта. Вони здебільшого вказують на те, що в силу певних історичних або культурологічних причин ці концепти стали немотивованими в даному лінгвокультурному середовищі через те, що виявились комунікативно нерелевантними для народа. Наприклад, свідомість українця безперечно виділяє в навколишній дійсності таке явище як «*вечір п'ятниці, суботи та неділі*», утворює певне поняття та представляє його як оперативну одиницю мисленнєвої діяльності. Проте в українській мові немає стандартного мовного вираження, яке існує в англійській мові для позначення цього ж поняття – «weekend». Використання в сучасному мовленні цього варваризму може вважатись імпортованим концептом, що не так давно зв'явився в українській мові і здебільшого використовується як «термін» серед представників маркетингового та рекламного бізнесу.

2. За характером передачі в мові-перекладі. Поділяються на абсолютні, випадкові, відносні.

а) Абсолютні лакун або безеквівалентна лексика – такі лексичні одиниці (слова, сталі вирази) однієї мови, які не мають ні повних, ні часткових еквівалентів серед лексичних одиниць іншої мови. Сюди переважно відносять, по-перше, власні імена, географічні назви, назви закладів, газет тощо, які не мають постійних відповідників в лексиконі іншої мови. Однак, на думку Бархударова Л. С., не завжди можна провести чітке розгалуження між безеквівалентними власними назвами і тими, що мають у словнику іншої мови постійні відповідники. Це пояснюється високою частотністю їх використання на сторінках періодичної преси або художньої літератури, що призвело до переходу оказіонального еквівалента в узуальний, тобто постійний, сталий [1, с. 94].

Яскравим матеріалом, що засвідчує своєрідність мовної картини світу, є безеквівалентна лексика, зокрема той її шар, який прийнято називати словами-реаліями (назви на позначення національно – культурних понять) [3, с. 18]. За ступенем умотивованості вони збігаються з мотивованими лакунами. Сюди відносять назви предметів матеріальної та духовної культури, наприклад, страв (укр. *борщ, вареники, галушки*; рос. *щи, рассольник, квас*; англ. *pudding, sandwich, muffin*), видів національного одягу та взуття (укр. *свитка, кептар*; рос. *лапти, сарафан, душегрейка, кафтан*), видів народних танців (укр. *гопак, гуцулка, коломийка*; рос. *яблочко, барьяна, перепляс*), музикальних інструментів (укр. *кобза, бандура, сопілка*; рос. *ложки, гусли*) тощо.

б) «Випадкові» лакун – одиниці словника однієї з мов, яким (з незавжди визначених причин) немає відповідників в лексичному складі (у вигляді слів або сталих словосполучень) іншої мови [1, с. 96]. Наприклад, в англійській мові немає одиниці, яка б за значенням відповідала українському «*окріп*», тому дане поняття необхідно передати описово «boiling water». За ступенем умотивованості такі лакуні збігаються з невмотивованими.

с) Відносні лакун, на відміну від попередніх видів лакун, виявляються при порівнянні частоти використання слів із загальним значенням у двох мовах. Переважно національно маркованою є фразеологія, тому для дослідження мовних картин світу ефективним є аналіз національно – специфічних фразем, емоційної

лексики. Порівнюючи кількість фразеологізмів, переносних значень та похідних слів, можна сказати, що російське слово «щука» є відносною лакуною для української та англійської мов. Отже, саме слово та його похідні є стрижневими для ряду фразеологізмів та стійких виразів (*на то и щука, чтобы карась не дремал; по щучьему веленью, поучи щуку плавать; щучий рот, щучий сын* (бран.) и т. д.), утворює похідні – прізвиська, прізвиська, географічні назви (дед Щукарь, Щукино, озеро Щучье и т. п.). Проте українське слово «щука» та англійське «pike» – одні з «рядових» у словниковому складі цих мов.

На граматичному рівні зіставляються можуть угруповання слів за частинами мови, оскільки різні мови характеризуються неоднаковими потенціями щодо частини мовної категоризації світу [3, с. 19]. Наприклад, в англійській мові одна й та ж сама форма виступає різними частинами мови: knife 'ніж' і 'різати ножом', water 'вода' і 'поливати', play 'гра' і 'грати', clean 'чистий' і 'чистити, прибирати' тощо.

3. За парадигматичною ознакою. Лакуни можна порівнювати з векторними величинами, оскільки вони характеризуються перш за все спрямованістю від однієї мови до іншої. Причиною цього явища можна назвати те, що одна мова дає можливість не висловлювати різниці між певними поняттями, тоді як інша примушує мовця обов'язково відобразити цю різницю [1, с. 84]. Такі лакуни поділяються на: родові (немає загального слова) та видові (немає часткового найменування) [6, с. 46]. Наприклад, в українській мові немає загального найменування для тестя та тещі, свекра та свекрухи порівняно з англійською мовою – mother-in-law, father-in-law (родові лакуни для української мови). Або, навпаки, в англійській мові не розрізняється значення між вишнею та черешнею (cherry), суницею та полуницею (strawberry), синім та голубим (blue), одружуватись та виходити заміж (to marry), мити та прати (to wash) тощо. Отже, це приклад видових лакун для англійської мови.

Що стосується *внутрішньомовних* лакун, то це – порожній місія в лексико-фразеологічній системі мови, хоча близькі за значенням лексеми можуть бути наявними. За типом номінації лакуни розрізняють на номінативні та стилістичні.

Відсутність номінативних засобів в мовній картині світу являє собою лінгво – психологічний феномен: в умовах одномовної ситуації спілкування він ніби не помічається носіями мови, залишаючись за межами «світлого поля свідомості». Зона його «буття» – потенціальна сфера мови, віртуальні одиниці якої при комунікативній релевантності деномінованого концепта актуалізуються на рівні синтаксичної об'єктивації або оказіональної номінації, а також можуть універбалізуватись [4].

Існування лексичних «дірок» обумовлене закладеною в структуру мови потенційною семемою. За визначенням З. Д. Попової та І. А. Стерніна, це певний структурований в системі мови смисл, існування якого обумовлене наявними в мові лексичними або лексико-граматичними парадигмами. Кожна парадигма формує даний смисл, підготовуючи його для лексичної номінації, формує достатньо чітко його компонентний склад, однак самостійної лексеми подібна потенційна семема в мові так і не отримує, що й залишає її в якості потенційної [6, с. 42]. Наприклад, в парадигмі «рід іменників на позначення осіб за посадою, фахом, званням» не до всіх іменників можна підібрати паралельні форми чоловічого та жіночого роду: *мер, адвокат, нотаріус, прокурор, хірург, стоматолог* не мають форм жіночого роду; а про артиста балету можна сказати тільки стосовно жіночої статі – *балерина*, тоді як чоловіча форма «балерун» суто розмовна й зневажлива.

Стилістичні лакуни відрізняються тільки стилістичною характеристикою. Наприклад, відсутність в українській мові стилістично нейтрального відповідника деяких біологічних потреб людини призводить до компенсації лакун евфемізмами.

Таким чином, наявність лексичних лакун в мовній системі є орієнтирами, що вказують на унікальність картини світу, що може бути дуже корисним при вдосконаленні методології реконструкції картини світу. На думку В. І. Карасика та Г. Г. Слишкіна, існує безліч засобів апеляції до будь-якого лінгвокультурного концепту («вхід у концепт»). До одного й того ж концепту можна звертатись за допомогою мовних одиниць різних рівнів: лексем, фразеологізмів, вільних словосполучень, речень. А в різних комунікативних контекстах одна й та ж одиниця може стати входом в різні концепти [2, с. 80].

Отже, можна припустити, що відсутність лексеми, яка може бути виокремлена або шляхом порівняння декількох мовних систем (відкриття міжмовних лакун) або пильним аналізом однієї мовної системи (місце внутрішньомовних лакун) також є входом у концепт або концепти, які утворюють смисловий каркас тематичної сфери у картині світу.

Подальші наші розробки будуть присвячені аналізу концептосфери категорії стану, оскільки вона також є засобом концептуалізації світу, та пошуку міжмовних і внутрішньомовних лакун на основі української мови.

Література

1. Бархударов Л. С. Язык и перевод. Вопросы общей и частной теории переводов. – М.: Международные отношения, 1975. – 237 с.
2. Карасик В. И., Слишкин Г. Г. Лингвокультурный концепт как единица исследования // Методологические проблемы когнитивной лингвистики. – Воронеж: ВГУ, 2001. – С. 75-80
3. Кочерган М. П. Зіставне мовознавство і проблема мовних картин світу // Мовознавство. – 2004. – № 5-6. – С. 12-22
4. Крижко О. А. Лакуни в українській мовній картині світу // Актуальні проблеми слов'янської філології: Міжвуз. зб. наук. ст. Вип. X: Лінгвістика і літературознавство. – 2005. – С. 159-166.
5. Лисиченко Л. А. Структура мовної картини світу // Мовознавство. – 2004. – № 5-6. – С. 36-41.
6. Попова З. Д., Стернин И. А. Очерки по когнитивной лингвистике. – Воронеж: Истоки, 2001. – 191 с.
7. Степанов Ю. С. Константы: Словарь русской культуры. – М.: Академический Проект, 2001. – 990 с.
8. Эко Умберто Отсутствующая структура. Введение в семиологию. – СПб.: Симпозиум, 2006. – 544 с.